

Назаренко О. В.

доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКИХ ШКІЛ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ–ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

На теперішньому етапі суспільно-політичних взаємовідносин між державами світу та зокрема в межах України однією з найактуальніших проблем є життя переселенців та збереження їхніх культурних традицій. Провідну роль в таких умовах відіграє стан розвитку освіти, оскільки школа є сполучною ланкою між мовами та культурами. Нашою метою є розгляд процесу формування та розвитку німецьких шкіл на Півдні України – в Бессарабії. Це дасть змогу побачити можливість співіснування на одній території різних народів зі збереженням їх національної ідентичності, а також використати досвід іншими національними меншинами.

Бессарабія, як частина князівства Молдова, змінила свою етнічну структуру у 1812 році після приєднання до Царської Росії. Зміна структури народів первинно румунського, потім турецького регіону відбулась завдяки поселенню там різних етнічних груп, у тому числі й німців. Життя поселенців розвивалося в залежності від традицій етнічних общин, які в свою чергу підпорядковувались політичним факторам. Розбудова німецької школи в регіоні відбувалась в умовах боротьби за її існування, протистояння потужній русифікації, спробам закриття шкільних закладів, заборони мови та культури [3, 4].

До кінця ХІХ ст. німецькі школи розвивались в умовах культурної автономії й свободи вільного прояву та організації. Церква мала помітний вплив на освіту, беручи участь у контролі якості освіти. Управлінням школою займалися пастори та вчителі, які мали свободу прийняття рішень у питаннях навчання та виховання. З посиленням російської влади в регіоні вплив церкви послабився, оскільки шкільні заклади стали підпорядковуватись Міністерству

народної освіти. Розпочався процес русифікації неросійських груп населення та заборони використання рідної мови на заняттях. З 1980-х років російські шкільні інспектори вже офіційно контролювали німецькі школи, а розпорядження уряду ставали більш категоричними. Переселенці активізували всі свої організаторські здібності, намагаючись зберегти те, що вони мали в період самоуправління і що було важливим для збереження національної самобутності, проте наступ російської мови посилювався, кількість годин викладання німецькою мовою зменшувалась. Діти переселенців зростали в умовах двомовності [1].

У 1906 році в Тарутине відкрито чотирирічну школу для дівчат, яка згодом стала гімназією та прирівнювалась до вчительської семінарії. В час, коли для юнаків російська мова була необхідною, оскільки вони мали військову повинність, в жіночій гімназії лише деякі фахи викладались російською. Таким чином, жінки незначною мірою підлягали впливу русифікації, і їх роль у збереженні рідної мови була значною. Згодом відкрито гімназію для хлопців, яка в 1918 році стала ліцеєм, де викладання проводилось російською, а німецьку мову вивчали як іноземну. В шкільних бібліотеках були лише російські книжки, навіть німецьких письменників вивчали в російському перекладі. Всі ці заходи призвели до фатального послаблення національної самосвідомості меншин [4].

Період 1917–1918 років в історії німецьких шкіл позначився як перехід від російського впливу до румунського. Початок війни та російсько-німецьке протистояння призвели до того, що німецькі переселенці потрапили в надзвичайно не вигідне положення: закрито всі німецькі школи, заборонено вживання німецької в усіх сферах життя. Але освітні заклади в таких умовах намагалися продовжувати функціонувати й надалі та нелегально проводити навчання рідною мовою [4].

З приєднанням Бессарабії до складу Румунії відбувалось поступове відродження німецької національної культури. В постанові, де була прописана лінія розвитку автономної Бессарабії, для німецького народу особливо

значимими стали пункти про перехід всіх шкіл до держави, обов'язковість освіти, право на навчання рідною мовою, формування школи на демократичних засадах. Об'єднання Бессарабії з Румунією виявилось для переселенців дуже сприятливим, оскільки вони вже не підлягали утискам з боку російської влади [2].

Після 1918 року існували одночасно декілька видів шкіл, кожна з яких мала власну історичну традицію та функціонувала за своїми законами: школи старої Румунської імперії, школи Бессарабії, школи Буковини, школи Трансільванії та німецькі школи. Виникла потреба в реорганізації цих шкіл. Серед шкільних реформ цього періоду важливим було відновлення ліквідованих під час русифікації румунських шкіл та перехід німецьких шкіл у державне підпорядкування. Закон про державні школи 1924 року передбачав сприяння створенню приватних шкіл національних меншин у разі підтримки ними румунських шкіл. Водночас він містив пункт про обов'язкове викладання румунською в державних школах, тому на практиці відродження німецької мови у шкільних закладах не відбулося в повній мірі.

У приватних німецьких школах викладання національною мовою законом дозволялось. Румунській мові приділяли мало уваги, і результати її вивчення були задовільними. Оскільки в середніх школах меншин історія та географія викладалась румунською, знання мови стало необхідним для вчителів, і вони відвідували курси та складали іспити для того, щоб отримати право викладати. Таким чином, хоч дерусифікація і повернула німецьким освітнім закладам надію на відродження культурної автономії, боротьба за національну школу ще продовжувала тривати до 1939 року [4].

Такі нелегкі для німецького шкільництва роки характерні також і виходом закону для середніх шкіл, згідно якого перехід до іншого закладу або до наступного класу передбачав складання певних іспитів. Згодом з'явився закон про випускні іспити з румунської мови, філософії, французької мови, географії Румунії та ще двох предметів за вибором. Для німецьких шкіл введення вищезгаданих іспитів румунською мовою мало негативні наслідки, оскільки

атестат зрілості, отриманий в приватних школах, втрачав свою силу. Абітурієнти вважались невідготовленими до навчання в румунських університетах, а навчання в Німеччині для багатьох було недоступним з фінансових причин [3].

Варто відзначити низку позитивних змін у навчальному плані німецьких середніх шкіл: збільшення кількості німецькомовних занять, відновлення вивчення німецької літератури, історії німецького народу в Румунії та історії Німеччини. Навчальний план складено з урахуванням отримання ґрунтовнішої гуманістичної освіти. Проте навантаження учнів приватних німецьких шкіл було більшим. Цей факт, а також введення двох випускних іспитів можна вважати проявом дискримінації по відношенню до німецьких шкіл.

Загальна румунізація в Бессарабії, яка мала характер дерусифікації, була запланованим заходом уряду країни, тому нерумунські етнічні групи повинні були визнати нову державну мову. Заснування об'єднаної Румунії поставило перед школою складні проблеми. Румуни отримали національні школи, які мали гостру потребу в кваліфікованих педагогах. З іншого боку, добре організовані школи національних меншин мали за плечима тривалий та успішний розвиток, у результаті якого вони мали високоосвічених вчителів та непоганий навчальний матеріал. Для шкіл національних меншин процес румунізації був головною причиною негативних змін, які стали загрозою для їх існування. Зокрема, одним з перших заходів Міністерства освіти щодо поширення румунської мови серед меншин було введення мовних курсів та іспитів для вчителів [3, 4].

Таким чином, процеси русифікації та румунізації мали безперечний вплив на німців, які проживали на території Бессарабії, що відобразилось на розвитку їхньої мови. Школа в цій ситуації була важливим посередником поширення мовних та культурних стандартів. В часи панування Росії в Бессарабії німецькі переселенці мали міжетнічні контакти з росіянами, українцями, болгарами, а з румунами майже їх не мали, що можна прослідкувати по кількості запозичень. З

російської мови в німецьку їх потрапило значно більше, і пояснюється це тривалим пануванням Росії.

Процес та спосіб боротьби за національну школу у бессарабських німців міг би слугувати прикладом для будь-якої національної меншини. У взаємовідносинах індивіда та держави метою школи є сприяння взаємодії обох мов та культур. Інтеграції, яка допускає збереження власної ідентичності однієї та робить можливим визнання іншої шляхом самоусвідомлення, можна досягти лише завдяки поєднанню лояльності рідної та державної мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Amburger, Erik: Die deutschen Schulen in Rußland mit besonderen Berücksichtigung. – St. Petersburgs. Köln, Wien: Böhlau. –1984.

2. Ernst, Friedrich: Friedenstahl in Beassarabien. Geschichte einer deutschen Siedlung und ihrer Menschen. Stuttgart: Eigenverlag. – 1984.

3. Fassel, Luminita: Bessarabien. In: Auf den Spuren einer Minderheit. Geschichte und Kultur der Deutschen in Russland / UdSSR. Ausstellungskatalog. Bearbeitet von Ute Eberl-Richter. Sigmaringen: Thorbecke. – 1989 (korr. Auflage 1992), S. 59–60.

4. Fassel, Luminita: Das deutsche Schulwesen in Bessarabien: München. – 2000.